
J. Sigfrid Edström – en av Sveriges främsta idrottsledare

IO

KRISTER MALMSTEN

Parterna möts inte för att söka strid utan för att undvika den.

J. Sigfrid Edström

*Ondsint tal är som en bakterie som sprids från människa till människa,
gör sin skada och drar vidare.*

Arto Paasilinna, Världens bästa by

Inledning

Svensk idrott har många att tacka för utomordentligt förtjänstfulla (ideella) ledarinsatser, och egentligen borde en artikel tillägnas hela detta kollektiv, men kollektivet består av enskilda individer, och jag tillåter mig att i denna artikel lyfta fram en person vars enastående ledarinsatser hamnat i skymundan.

Namn som annars oftast återkommer i ett historiskt perspektiv är "den svenska gymnastikens fader" P H Ling (1776–1839) och "den svenska idrottens fader" Viktor Balck (1844–1928).

Men det finns därutöver ett stort antal framstående ledare i Sverige, som verkat såväl nationellt som internationellt för svensk idrott allmänt och/eller för enskilda idrotter (specialidrottsförbund), som gör att det, i förhållande till andra ledare, kan framstå som "orättvist" att namnge några alltfjämt levande personer. De imponerande ledarinsatser som utförts av Lennart Johansson (född 1929), Arne Ljungqvist (född 1931) och Lars-Åke Lagrell (född 1940) gör det emellertid enkelt att placera dem i en toppkategori bland Sveriges främsta idrottsledare.

En bland andra som emellertid mer eller mindre fallit i glömska är J. Sigfrid Edström. Och vem var han? Jag medger villigt att han länge var tämligen okänd även för mig. Visst hade jag stött på hans namn i olika sammanhang, men jag hade inte förstått hans synnerligen imponerande insatser för svensk och internationell idrott. Mitt intresse för denne man uppstod i samband med ett besök i Lausanne i december 1995. Min mångåriga vän och kollega, Christer Pallin, och jag var på Riksidrottsförbundets vägnar på besök hos den dåvarande generalsekreteraren för det nybildade (eller snarare efter demokratiska principer ombildade) Court of Arbitration for Sport (CAS) i Lausanne. Ombildandet av CAS, till ett tvistelösningsorgan enligt grundläggande demokratiska rättssäkerhetsprinciper, var – jämte avskaffandet av hyckleriet kring amatörregeln inom den olympiska rörelsen – den dåvarande IOK-presidentens, Juan Antonio Samaranch, största bidrag till idrottsjuridikens utveckling. Hur mycket jag än ogillar hans fascistiska bakgrund i Francoregimens Spanien, kan jag inte ta ifrån honom dessa hans insatser för världsidrottens utveckling.

Alltnog, efter ett par timmars sammanträde med CAS generalsekreterare, hade Christer Pallin och jag några timmar "till förfogande" före återresan till Stockholm. Vi passade därför på att besöka det, med utsikt över Genève sjön, bedårande vackert belägna IOK-museet. Och vad fanns där? Jo, på en relief stod att läsa att J. Sigfrid Edström var IOK-president 1946–1952. Jag blev nyfiken och bestämde mig för att, vid senare tillfälle, skaffa mig lite mer kunskap om honom. Och "vid senare tillfälle" har alltså dröjt tills nu. Under de år som passerat har jag dock då och då funderat över varför han fallit i glömska. Numera tror jag mig veta varför (eller snarare vad som bidragit till detta).

När jag började leta efter litteratur om J. Sigfrid Edström, fann jag till min stora glädje en biografi i två delar, nämligen *J. Sigfrid Edström – en levnadsteckning* (redigerad av K.A. Bratt, utgiven i samband med Edströms 80-årsdag 1950). Han ville inte själv medverka i böckerna på annat sätt än att kortfattat skriva några rader i inledningen. Därutöver har Anders Lif (f.d. journalist på Vestmanlands Läns Tidning) skrivit boken *Direktörernas direktör*. En underbar framställning, som dessutom är en njutning i fråga om språkbehandling (dessvärre ovanligt i dagens journalistik). Huvudparten av faktauppgifterna i denna artikel har hämtats från dessa verk.

Det finns anledning att betona att artikeln på intet sätt är avsedd att ge en fullständig bild av J. Sigfrid Edströms ledargärning. Artikeln är i stället ett (förenklat/komprimerat) resultat av mina egna noteringar kring denne framstående idrottsledare efter det ovan beskrivna besöket på IOC-museet i Lausanne.

J. Sigfrid Edströms betydande insatser inom idrotten är dock under alla förhållanden värda all uppmärksamhet även för dagens idrottsledare. Artikeln bygger i första hand på de handanteckningar jag gjorde vid genomläsningen av angivna biografier under en långresa i Sydostasien (och jag kan varmt rekommendera böckerna för den idrottshistoriskt intresserade läsaren).

J. Sigfrid Edström (1870–1964) – den civila karriären

Johannes Sigfrid Edström (han undertecknade dock alla dokument med "J. Sigfrid Edström") föddes i Morlanda socken i Bohuslän den 21 november 1870. Familjen flyttade dock snart till Göteborg, där Edström växte upp. Efter realskola vid Majornas läroverk började han på Chalmers år 1886, och efter civilingenjörsexamen fortsatte han studierna i Zürich. Därefter var han på 1890-talet anställd vid elektriska fabriker och kraftverk i USA och Schweiz.

År 1899 gifte han sig med amerikanskan Ruth Randall i Chicago och makarna fick fyra barn.

År 1900 blev han chef för Göteborgs Spårvägar med uppgift att bl.a. elektrifiera stadens spårvägsnät och år 1903 blev han, efter personligt engagemang från ägarfamiljen Wallenberg, utsedd till verkställande direktör för ASEA i Västerås (numera ABB).

VD-posten innehade han till år 1934, då han blev företagets styrelseordförande – en funktion han upprätthöll till år 1949. Under Edströms ledning blev ASEA inom sitt område ett världsledande multinationellt bolag. Han var den givne ledaren även inom näringslivets skilda intresseorganisationer. Han gick under smeknamnen "Vikingen" och "Hövdingen".

Edströms "fritidsengagemang" vid sidan om gärningen som idrottsledare är imponerande och ger ytterligare en bild av en person med en enastående arbetskapacitet och sällsynt förmåga att kombinera yrkesliv med ansvarsfulla ideella uppdrag. Bland annat följande kan nämnas:

- Ordförande Arosmässan 1903–1943.
- Ordförande Sveriges Verkstadsförening 1916–1939 (ledamot sedan år 1907).
- Ordförande Sveriges Elektroindustrieförening 1919–1944.
- Ordförande Svenska Arbetsgivareföreningen 1931–1943 (ledamot sedan 1917). En byst av Edström ska för all framtid finnas i föreningens styrelserum.

- Ordförande Sveriges Allmänna Exportförening 1915–1938 (ledamot från 1908).
- Ordförande Internationella Handelskammaren 1939–1944, och sistnämnda år valdes han enhälligt av ett 1 000-tal ledande representanter från hela världen till hederspresident (han var ledamot sedan år 1928). Det förtjänar också att särskilt nämnas att Edström hade en oinskränkt fullmakt att under andra världskriget företräda kammaren.
- Ledamot (ordförande 1929–1931 och i två omgångar vice ordförande) Sveriges Industriförbund, 1910–1938.
- Ledamot Ingenjörsvetenskapsakademien 1925–1937.
- Initiativtagare till den inofficiella föreningen "Direktörsklubben" (1933–1951), som hade till syfte att tillvarata de stora exportföretagens intressen i ekonomisk-politiska frågor.
- Ordförande Riksskyddsförbundet (senare Sveriges Civilförsvarsförbund) från bildandet år 1937 till 1945.
- Ordförande Sverige–Amerikastiftelsen 1931–1952 (ledamot sedan 1919 och en av grundarna), till vilken stiftelse är knuten Stiftelsen J. Sigfrid Edströms stipendiefond. Därutöver finns alltså J. Sigfrid Edströms personalstiftelse för ABB-anställda samt Stiftelsen J. Sigfrid Edströms fond för internationellt samarbete mellan ingenjörer.
- Ordförande Lundbohmstiftelsen 1947–1957 (en av initiativtagarna och ledamot sedan bildandet år 1926).
- Ordförande i arbetsutskottet för Nationalinsamlingen för Finland (bildades 1939). Totalt samlades 46 MSEK in.

Som ordförande vid de första Saltsjöbadsförhandlingarna år 1936 var Edström en av männen bakom den "anda", som sedan dess varit rådande vid förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter i Sverige, och som en "role model" lovordats och spritts över stora delar av världen. Edström hade sedan år 1909 med stort engagemang deltagit i allt förhandlingsarbete, vars syfte var att skapa fred och en välorganiserad förhandlingsordning på den svenska arbetsmarknaden. Edströms goda relation till dåvarande statsministern Per Albin Hansson var sannolikt inte utan betydelse för resultatet – en vänskap som synes ha byggt på en ömsesidig respekt för att folkhemmet krävde en balans mellan det allmänna och näringslivet.

En nyckel till hans framstående prestationer var att han hade en säregen och beundransvärd ledarförmåga att delegera arbetsuppgifter till kompetenta medarbe-

tare. Och han framhöll i olika sammanhang mycket tydligt det betydande värdet av insatserna från dessa medarbetare, utan vilka han inte skulle ha nått alla framgångar. Detta personlighetsdrag är, för mig, ett särskilt kännetecken på ett gott ledarskap. Stundom förekommer det att stora ledare, oavsett "branschområde", efter (kanske alltför) mångårig ledarfunktion glömmer detta och utan självinsikt hemfaller åt "att tro sig veta bäst om allt och alla." Och ett fåtal år i en sådan anda i slutet av en lång ledargärning, riskerar att förta allt gott vederbörande gjort dessförinnan.

En världslig fråga som uppenbarligen var viktig för Edström var omtanken om förhandlingsparternas välbefinnande i samband med förhandlingarna; han var nämligen mycket angelägen om att man skulle unna sig god förplägnad inklusive konfonium. Ett förhållande som sannolikt gynnade förhandlingarna.

Det bör här slutligen nämnas att Edström, i sin blygsamma inledning till Bratts biografi (förra delen), framhöll "att familjelyckan är den bästa grundvalen för framgång".

Den idrottsliga karriären

Under studietiden i Göteborg tog Edström (år 1887) initiativet till bildandet av Chalmerska Institutets Gymnastikförening, och representerande den föreningen deltog han i den stora gymnastik- och idrottsfesten i Stockholm år 1889. Han var en duktig sprinter och satte år 1891 som medlem i IF Trial, som höll till i Göteborgs-området Masthugget, svenskt rekord i löpning 150 meter med 16,4 sekunder (rekordet stod sig till 1907), och han sprang 100 meter på 11 sekunder. Han representerade även föreningen Lyckans Soldater. Träningen skedde i Slottsskogen, och Edström har beskrivit att allmänheten kallade honom och hans kamrater "sportfånar".

Under studietiden i Zürich i början på 1890-talet tävlade Edström för Nordiska Roddföreningen och under USA-vistelsen i mitten och slutet av 1890-talet deltog han med framgång i de på den tiden mycket populära landsvägstävlingarna på cykel (en svår höftskada, som han ådrog sig under tennisspel i Västerås på 1930-talet, lade tyvärr hinder för aktivt idrottsligt utövande därefter).

När han återvände till Göteborg år 1900 var det naturligt att han fortsatte sitt engagemang inom idrotten. Hans idrottsliga kunnande och utomordentliga ledaregenskaper gjorde honom självskriven för viktiga uppdrag inom den då relativt unga idrottsrörelsen. År 1901 blev han således vald till ordförande i Svenska Idrottsförbundet. Samma år tog han kontakt med Viktor Balck, ordförande i den andra stora idrottsorganisationen Svenska Gymnastik- och Idrottsförbundet, med förslag om ett

samarbete mellan organisationerna. Han hade insett det olyckliga i den splittring som rådde och, med den snabba utvecklingen inom idrotten, ansåg det önskvärt att skapa en enhetlig ledning av idrottsrörelsen.

Det utmynnade i att Balck och Edström blev initiativtagare till den stora gymnastik- och idrottsfesten i Jönköping år 1902, vid vilken representanter för den svenska idrotten enades om en framtida gemensam organisationsstruktur. Detta ledde till bildandet av Riksidrottsförbundet år 1903. Och Edström var, tillsammans med härads-hövdingen Ivar Berger, mannen bakom det mesta organisationsarbetet, bl.a. indelningen i specialidrotts- och distriktsidrottsförbund (en struktur som alltjämt består).

Det är intressant att notera att RF:s verksamhet skulle omfatta idrotter "vilka antingen icke kräva material av dyrbarare slag eller ock fordra gemensam material, vadan segling och hästsport icke bör upptagas, likasom den särskilt organiserade skytterörelsen härvid icke kan ifrågakomma".

RF:s "uppgift skulle vara:

1. att bestämma lagarna för idrottens utövande, bedömande och belönande samt att övervaka de i dessa avseenden utfärdade bestämmelsernas efterlevnad;
2. att noga följa händelserna inom idrottsvärlden och genom snabbt insamlande av uppgifter därom vara i stånd att tillhandahålla upplysningar häröver;
3. att representera svenska idrottsvärlden gent emot utlandet; samt
4. att slita möjligen uppkomna tvister."

Uppgifterna justerades senare och till RF:s uppgifter tillfördes representationen gent emot statsmakterna, och lagarna för idrottens utövande och representationen gent emot utlandet fördes över till specialidrottsförbunden.

Det mest tidsödande arbetet under Edströms tid som ordförande i RF:s Förvaltningsutskott avsåg, enligt hans egen beskrivning, RF:s stadgar, som inledningsvis föreskrev föreningarnas direktrepresentation på Idrottsriksdagen; vilken utvecklade sig till "en besvärlig institution. Varje liten förening hade rätt att sända ombud och dessa voro ofta rätt ovederhäftiga." En förändring var nödvändig, och efter förslag från RF:s "grundlagsväktare" och stadgeförfattare Ivar Berger tillskapades ett Stadgeutskott, som vid Idrottsriksdagen 1909 fick gehör för sitt förslag att införa två vägar för föreningarnas demokratiska inflytande, dels via specialidrottsförbunden, dels via distriktsidrottsförbunden. Edström kommenterade saken (i RF:s minnesskrift 1928) med att "erinra om, att från första början arbetet inom Riksidrottsförbundet lagts på

möjligaste demokratiska basis. Ingen politik har tillåtits. Idrotten är gemensam för alla och inom och genom den mötas alla folkklasser. Följden har blivit att i denna stund, när i andra länder splittring på politisk eller religiös grund äger rum, Sverige har en enhetlig, kraftig och framgångsrik idrottsledning.”

Edströms idrottsledargärning (som talar för sig själv) kan sammanfattas så här:

- Ordförande Svenska Idrottsförbundet 1901–1903.
- Vice ordförande Svenska Bollspelsförbundet 1902–1904.
- Ledamot i Riksidrottsförbundets Överstyrelse 1903–1940, varav vice ordförande 1914–1940 samt ordförande i Förvaltningsutskottet 1903–1913. I denna egenskap deltog Edström den 18 december 1904 aktivt i förhandlingarna med representanter för fotbollsfamiljen, och medverkade till att – genom ett av honom framlagt resolutionsförslag – ena den tidigare splittrade fotbollsfamiljen. Svenska Fotbollförbundet bildades och blev medlem i Riksidrottsförbundet. År 1906 lade Edström fram ett förslag till distriktsindelning av RF, och år 1908 var alla distriktsförbund i funktion.
- Ledamot i Centralföreningen för idrottens främjande 1903–1933.
- Vice ordförande 1928–1948 i Sveriges Olympiska Kommitté (som han var en av grundarna av år 1913). Som vice ordförande i SOK:s arbetsutskott var han, vid sidan om Viktor Balck, en av de drivande krafterna för OS i Stockholm 1912. Han var vice ordförande i Organisationskommittén samt ordförande i Tekniska kommittén. Under Edströms ledning skrevs (för första gången) internationella regler för flera idrotter, bl.a. friidrott.
- Under OS 1912 tog Edström, tillsammans med Leopold Englund, initiativet till bildandet av Internationella Idrottsförbundet, som slutligen formaliserades i Berlin år 1913 (numera IAAF). Men förbundet anses bildat 1912 och han var dess ordförande 1912–1946.
- Ledamot i IOC:s exekutivkommitté från år 1920, och blev dess vice president år 1938. Han innehade därefter presidentposten under åren 1946–1952 (i praktiken från 1942 vid belgaren Henri de Baillet-Latours frånfälle). Som ordförande i det dominerande förbundet på det olympiska programmet, Internationella Friidrottsförbundet, spelade han en synnerligen betydande roll i samband med samtliga OS fr.o.m. 1920 t.o.m. 1952.
- Ordförande i föreningen Riksidrottens Vänner (RV) fr.o.m. bildandet år 1916 till år 1961, dvs. i 45 år. Därefter hedersordförande.

Edström engagerades även på många andra sätt inom idrotten. Bland annat agerade han ordförande vid Internationella Simförbundets första kongress i Bryssel år 1920, liksom vid bildandet av Internationella Brotningsförbundet i Lausanne år 1921.

Edströms egna ord vid hans avgång i samband med RF:s årsmöte i november 1940 är en ödmjuk beskrivning av hans idrottsledargärning:

”De 37 år, som jag deltagit i Riksidrottsförbundets arbete, berättiga mig ej att idag lämna detsamma. Man kan ej arbeta många år nog för idrotten, men de sjuttio åren som jag i dagarna fyllt torde berättiga mig att ta avsked. Jag kommer emellertid att ägna intresse åt det internationella idrottsarbetet och kommer ännu några år att hålla på därmed, om jag får leva. Men jag lämnar idag det aktiva svenska idrottsarbetet och vill med anledning härav uttrycka några tankar.

– Vid upplägandet av Riksidrottsförbundets organisation år 1902 byggde vi på föreningarnas starka grund. Politik, stånd, ställning i samhället eller övriga inflytanden tog man ingen hänsyn till. Det var kunskapen om idrotten och arbetet med dess organisation, som blev bestämmande för ledningen. På detta sätt fingo vi idrottsintresserade ur alla folkgrupper med oss redan från början, och varje senare försök att starta andra organisationsformer inom idrottsfältet har fallit platt till marken. Jag uttrycker nu en förhoppning att man allttjämt i framtiden må gå fram på denna verkligt demokratiskt utlagda väg.

– Vidare lade man en stark amatöranda till grund för Riksidrottsförbundets stolta byggnad. Under senare år ha tendenser kommit fram, som synas vilja ändra detta förhållande. Det har kommit mer och mer penningintresse in i idrotten, och penningens inflytande på amatörandan är självfallet till skada för den senare. Jag vet att många anse mig gammalmodig, när jag talar på detta sätt, men jag kan försäkra er, att om ni avvika från den sanna amatörandans raka och ärliga väg, så komma ni att gräva undan den fasta grund, varpå vårt kära Riksidrottsförbund nu står. Min förhoppning är därför att vi skola bygga vidare på verket med god sammanhållning och i sann demokratisk amatöranda.”

Trots den ovan beskrivna imponerande cv har Edström sedan efterkrigstiden inte fått den uppmärksamhet han väl förtjänat för sina insatser för svensk och internationell idrott. Och sannolikt har hans oomkullrunneliga uppfattning om att OS i Berlin 1936 skulle genomföras jämte hans hållning till Hitler-Tyskland legat honom i fatet. Det ska då framhållas att beslutet om Berlin-OS togs av IOC innan Hitlers och nationalsocialismens sanna, vidriga, ansikte visade sig. Och Edström framhärdade senare att inte blanda ihop idrott och politik – en ståndpunkt som numera är mera kontro-

versiell och i många fall försvarlig. Förutom att vara en sann internationalist var han Tysklandsvänlig. Som industriledare var han, liksom stora delar av det svenska näringslivet, i stort behov av Tyskland som handelspartner, bl.a. i fråga om tyskt kol och koks. Och han hade en uttalad rädsla för det kommunistiska hotet från Stalin och Sovjetunionen. Det är lätt att med historiskt facit vara efterklok, eller som Kazuo Ishiguro skriver i *The Remains of the Days* (med förord av Salman Rushdie): "Anyone who implies that [...] was liaising covertly with a known enemy is just conveniently forgetting the true climate of those times."

År 1933 fick IOC vetskap om att den tyska organisationskommittén för OS 1936 diskriminerade judars deltagande i spelen. Man beslutade då att uppdraga till den dåvarande presidenten, Baillet-Latour, att söka upp Hitler och framföra att det under inga villkor kunde accepteras att idrottsmän nekades att delta i spelen enbart för att de var judar, och om de olympiska spelens regler inte följdes, skulle spelen förläggas någon annanstans än i Tyskland. Baillet-Latour utförde uppdraget, men det är oklart hur Hitler i sina organisationsled vidareförmedlade vad Baillet-Latour framförde vid mötet.

Samma år, d.v.s. 1933, beordrade Edström att ASEA:s logotyp skulle ändras. Logotypen hade sedan slutet av 1800-talet bestått av den indoeuropeiska sol- och lyckosymbolen "svastikan" tillsammans med bokstäverna A.S.E.A.; en symbol som Hitler gjorde till "Det tredje rikets" emblem. En order utfärdades att det hakkorsliknande emblemet under inga förhållanden fick användas fortsättningsvis. Logotypen skulle endast bestå av bokstäverna ASEA.

Viktigast av allt i denna känsliga fråga är dock att det inte finns några bevis om att Edström i likhet med många andra personer inom näringslivet, som stundom insinuerats, var nazist även om han i bevarade brev på ett mycket olämpligt sätt uttryckte vad som uppfattats som antisemitiskt.

Sammanfattningsvis framstår det som fullständigt verklighetsfrämmande att tro att Edström efter krigsslutet, som skedde, skulle ha fått fortsätta framskjutna förtroendeuppdrag inom såväl näringslivet som idrotten om han kunde beslås med nazistsympatier.

Avslutning

Förhoppningsvis har den här korta artikeln skapat viss förståelse för den pretentiösa rubriken "en av svensk idrotts främsta ledare."

Att på objektiva grunder rangordna olika personers insatser inom idrotten under en nära 150-årsperiod är en omöjlighet. Bedömningar av detta slag måste göras med

beaktande av "den tid som rådde", och de allmänna förutsättningarna för de hedrande ledarinsatserna har naturligtvis på ett märkbart sätt förändrats (såväl över tid som i geografiskt hänseende).

Det är mot den bakgrunden jag själv tar del av "tävlingar" om t.ex. "världens genom tiderna bästa fotbollsspelare (Pelé vs Maradona och andra). Inte ens idrotter med objektivt mätbara referenser ger ett ovillkorligt svar på (inom en viss disciplin) världens genom tiderna "bästa" idrottsutövare. Inte minst har de rent sportsliga förutsättningarna förändrats över tid. Idrottsredskap och anläggningar har utvecklats på ett revolutionerande sätt och har varit av avgörande betydelse för de sportsliga resultaten vid jämförelse mellan dåtid och nutid.

Nordisk Familjeboks Sportlexikon beskrev (år 1939) J. Sigfrid Edström som "en av världsidrottens yppersta krafter och Sveriges nu levande internationellt mest kände och uppskattade ledare". Beskrivningen var tveklöst korrekt vid den tidpunkten. Men jag anser att det inte på objektiva grunder går att fastställa vem som är Sveriges genom tiderna främsta idrottsledare. Det torde dock vara ostridigt att Edström tillhör kategorin "en av de främsta".

KÄLLOR

- Direktörernas direktör. Sigfrid Edström – ASEA-chef, SAF-bas och OS-pamp. Anders Lif (Bokförlaget Atlantis 2015). Kan beställas hos anders.lif@telia.com.
- J. Sigfrid Edström – en levnadsteckning. Del 1, redigerad av K.A. Bratt (Norstedt 1950).
- J. Sigfrid Edström – en levnadsteckning. Del 2, redigerad av K.A. Bratt (Norstedt 1953).
- J. Sigfrid Edström, antisemitismen och Berlin-OS 1936. Leif Yttergren. Svensk Idrottsforskning (2-2007).
- Nordisk Familjeboks Sportlexikon, andra bandet (1939).
- Sigfrid Edström: en modern olympisk organisatör. Leif Yttergren. Företagsminnen – Magasinet om näringslivets historia (3-2012).
- "Det hjälper inte att blunda – sport och politik hör ihop." Niklas Orrenius i Dagens Nyheter den 24 augusti 2013.
- Svenska Gymnastik- och Idrottsföreningarnas Riksförbund 1903–1928 (1928).
- Svenska Fotbollförbundet 1904–1929 (Stockholm 1929).
- Svenska Idrottsförbundet 1895–1945 (1945).